

2012. gada 1. jūnijā

Pozīcijas ziņojums par priekšlikumiem tiesiskuma efektivitātes veicināšanai

1. Kopsavilkums

Komersantu strīdi Latvijā pamatā tiek risināti Civilprocesa likumā (turpmāk – CPL) noteiktajā kārtībā vispārējās jurisdikcijas tiesā vai šķīrējtiesā. Vienlaikus ĀIPL jau vairākkārt ir paudusi atbalstu komercietīšu vai specializētu vispārējās jurisdikcijas tiesu nodaļu veidošanu, lai veicinātu komersantu strīdu izskatīšanas ātrumu un kvalitāti.

Civilprocesuālās tiesvedības būtība galvenokārt izpaužas tādējādi, ka, ievērojot pušu līdztiesības un sacīkstes principus, tiek izšķirti to savstarpējie strīdi par aizskartām tiesībām un ar likumu aizsargātām interesēm. Tomēr esošais CPL regulējums prasa pastāvīgus pilnveidojumus atbilstoši konstatētajām tiesību normu piemērošanas problēmām un faktiskās situācijas izmaiņām.

2. Rekomendācijas

ĀIPL Tiesiskuma efektivitātes jautājumu darba grupa ir nonākusi pie secinājumiem un priekšlikumiem attiecībā uz nepieciešamām izmaiņām CPL regulējumā, lai pilnīgāk īstenotu CPL pamatprincipus un mērķi, kas savukārt uzlabotu uzņēmējdarbības vidi Latvijā

Šie secinājumi un priekšlikumi ir saistīti ar:

1. lietas dalībnieku disciplīnas uzlabošanu:
 - a. samazinot lietas izskatīšanas atlikšanu iespējas, nosakot, ka tam par iemeslu var būt tikai objektīva nepieciešamība, kas pamatojama ar tiesas spēju izskatīt lietu pēc būtības, vadoties no lietā iesniegtajiem pierādījumiem. Arī tiesas lēmumam izmantot tiesas tiesības atlikt lietas izskatīšanu jābūt pienācīgi motivētam;
 - b. nosakot tādu pierādījumu iesniegšanas kārtību, kas disciplinētu lietas dalībniekus un cik vien iespējams samazinātu iespēju atlikt lietu tādēļ ka lietas dalībnieki nav varējuši iepazīties ar iesniegtajiem pierādījumiem;
2. tiesvedības procesa saīsināšanu:
 - a. nosakot iespēju paplašināt rakstveidā pēc būtības izskatāmo lietu loku ar pušu vienošanos, tādējādi veicinot procesuālo ekonomiju;
 - b. nosakot precīzāku izlīguma apstiprināšanas kārtību;
 - c. palielinot valsts nodevu liela apmēra prasībām un samazinot to lietām, kas tiek izskatītas rakstveida procesā;
3. lietas dalībnieku savstarpējā komunikācija:
 - a. uzsverot personas deklarētās dzīvesvietas nozīmi saziņā ar tiesu, un nosakot, ka par primārās korespondences piegādes adresi būtu nosakāma lietas dalībnieka deklarētā dzīves vieta;
 - b. veicinot iespēju iesniegt rakstveida pierādījumus elektroniski, ja visi lietas dalībnieki ir izteikuši piekrišanu pierādījumu iesniegšanai elektroniski;
4. prasības šķīrējtiesām:

- a. paredzot noteiktas prasības šķīrējtiesas dibinātājam;
- b. nosakot papildu kvalifikācijas prasības šķīrējtiesneša amata kandidātam;
- c. palielinot šķīrējtiesneša atbildību par šķīrējtiesas procesa tiesisku norisi;
- d. izvirzot augstākas prasības šķīrējtiesneša noraidījuma izskatīšanai utt.

ĀIPL uzskata, ka šie priekšlikumi var palīdzēt atrisināt tādus vispārzināmus problēmjautājumus kā garš un nepārskatāms tiesvedības process, tiesu prakses atšķirības dažādu līmeņu tiesās un dažādos tiesu apgabalos, šķīrējtiesu darbība un reputācija. Pasaules ekonomikas foruma Pasaules valstu konkurētspējas ziņojuma 2010-2011 Latvija ir novērtēta vāji tieši tajos rādītājos, kas raksturo juridisko vidi – strīdu risināšanas efektivitātes ziņā Latvija ierindojas 117.vietā (iepriekš – 97.vieta), juridiskās efektivitātes ziņā regulējošo normu izvērtēšanā – 118.vietā (iepriekš – 104.vieta). Vienlaikus ekonomiskā attīstība un izaugsme sev līdzī nes aizvien straujāku tiesisko attiecību attīstību un civiltiesisko apgrozību, kā rezultātā CPL un šķīrējtiesas procesa sakārtotībai ir pieaugoša loma veiksmīgai komercdarbības attīstībai

ĀIPL izsaka pateicību Tieslietu ministrijas un Tiesu administrācijas pārstāvjiem par atsaucību un dalību darba grupas sanāsmēs un priekšlikumu apspriešanā. Sanāsmju laikā notikušās diskusijas ir devušas būtisku ieguldījumu turpmāk izklāstīto priekšlikumu formulēšanā, ievērojot gan komersantu, gan valsts pozīcijas.

3. Pamatojums

Izvērtējot esošo CPL regulējumu un tā piemērošanas praksi Latvijā, ĀIPL ir nonākusi pie secinājuma, ka ir nepieciešamas šādas izmaiņas:

1. PROCESA ĀTRUMS

1.1. Tiesas sēdes atlikšana

- ĀIPL ierosina veikt CPL 209. un 210. pantā grozījumus ar mērķi veicināt lietu savlaicīgu izskatīšanu un mazināt tiesas sēžu atlikšanu un saīsināt tiesvedības procesa ilgumu.

Lietas izskatīšanas atlikšana būtu jāpadara atkarīga no objektīvas nepieciešamības to darīt, par pamatu ņemot tiesas spēju izšķirt lietu pēc būtības vadoties no lietā iesniegtajiem pierādījumiem. Lietas atlikšana, atbildētājam nepaužot savu attieksmi pret prasību vispār vai izsakot formālus iebildumus pret to, nebūtu pamats lietas atlikšanai un līdz ar to arī lietas izskatīšanas novilcināšanai.

Tādēļ ĀIPL rosina CPL 209.panta pirmās daļas otrajā punktā paredzēt, ka tiesa atliek lietas izskatīšanu, *„ja kāds no lietas dalībniekiem, kam paziņots par tiesas sēdes laiku un vietu, neierodas tiesas sēdē tāda iemesla dēļ, kuru tiesa atzīst par attaisnojošu, un, izvērtējot lietas dalībnieka iepriekš tiesai sniegto viedokli un iesniegtos pierādījumus, tiesa atzīst, ka nav iespējams izskatīt lietu bez attiecīgā dalībnieka”*

ĀIPL ieskatā papildus būtu izvērtējams jautājums par to, kuros gadījumos tiesa var lemt par iemesla, kura dēļ lietas dalībnieks nav ieradies uz tiesas sēdi, atzīšanu par attaisnojošu.

CPL 74.panta septītās daļas 2.punkts paredz pienākumu pusēm savlaicīgi rakstveidā paziņot par iemesliem, kuru dēļ nevar ierasties uz tiesas sēdi, iesniedzot par to pierādījumus. Likumā nav dots uzskaitījums, kādus

neierašanās iemeslus var uzskatīt par attaisnojošiem - tas atstāts tiesas izvērtējuma ziņā. Lai tiesai būtu iespējams izvērtēt un spriest, vai persona ir vai nav spējīga piedalīties tiesas sēdē, un lemt, vai personas neierašanās tiesā varētu tikt attaisnota, iespējams, būtu nepieciešams noteikt, ka lietas dalībniekam ir pienākums iesniegt pierādījumus, ka noteiktais ārstēšanas režīms (slimības gadījumā) vai citi pierādāmi apstākļi nepieļauj lietas dalībnieka piedalīšanos tiesas sēdē.

Tāpat ĀIPL rosina noteikt CPL 210.pantā, ka tiesas lēmumam izmantot tiesas tiesības atlikt lietas izskatīšanu jābūt pienācīgi motivētam. Proti, konstatējot jebkuru no minētā panta pirmajā daļā uzskaitītajiem gadījumiem, tiesai būtu papildus jāpamato, kādēļ tomēr lietu nav iespējams izskatīt. Tādējādi faktiski lēmumus par lietas atlikšanu veicinātu pieņemt galvenokārt CPL 209.pantā noteiktajos gadījumos, 210.pantu piemērojot vienīgi retos izņēmuma gadījumos. Vienlaikus ĀIPL rosina apsvērt iespējas samazināt likumā noteiktos pamatus lietas izskatīšanas atlikšanai, proti, iespēju izslēgt CPL 210.panta pirmās daļas 1. un 2.punktu.

1.2. Pierādījumu iesniegšana

- ĀIPL ierosina veikt CPL 93.pantā grozījumus attiecībā uz pierādījumu iesniegšanas kārtību, papildus paredzot, ka: *„Pierādījumus iesniedz tiesas noteiktajā termiņā, taču ne vēlāk kā 14 dienas pirms tiesas sēdes. Ja lietas dalībnieks nav iesniedzis visus viņā rīcībā esošos pierādījumus vai iesniedz pierādījumus pēc tam, kad notecējis termiņš, un tiesa atzīst, ka ar šādu rīcību apzināti tiek kavēta lietas iztiesāšana, tiesa var uzlikt naudas sodu no piecdesmit līdz divi simti piecdesmit latiem. Tiesai ir tiesības atteikties pieņemt pierādījumus, ja tie nav iesniegti šajā likumā noteiktajā kārtībā un termiņos.”*

ĀIPL norāda, ka pierādījumu iesniegšanas termiņam un kārtībai jābūt tādai, kas maksimāli samazina iespēju, ka lietas izskatīšana tiek atlikta, jo lietas dalībnieki nav paspējuši iepazīties ar iesniegtajiem pierādījumiem.

Grozījumu priekšlikumu mērķis ir noteikt lietas dalībniekus disciplinējošu pierādījumu iesniegšanas kārtību un panākt, ka visi lietas dalībnieku rīcībā esošie pierādījumi tiek iesniegti, ceļot prasību vai sniedzot paskaidrojumus, vai, ja lietas dalībnieks var pamatot, ka tie kļuvuši zināmi pēc prasības celšanas vai paskaidrojumu sniegšanas, - saprātīgā termiņā. Dodot iespēju tiesai noteikt atbilstošāko pierādījumu iesniegšanas termiņu, tiktu radīts atbilstošs mehānisms, lai nodrošinātu, ka pierādījumu iesniegšanas termiņš tiek noteikts atbilstoši lietas raksturam un sarežģītībai, vienlaikus dodot iespēju pusēm savlaicīgi iepazīties ar otras puses iesniegtajiem pierādījumiem un sagatavoties tiesas sēdei.

Vienlaikus ĀIPL norāda, ka būtu nepieciešams izdarīt grozījumus CPL, nosakot, ka ne tikai prasītāja prasības pieteikuma un atbildētāja paskaidrojumu noraksti iesniedzami atbilstoši lietas dalībnieku skaitam, bet līdzīga prasība par dokumentu kopiju iesniegšanu attiecināma arī prasības pieteikumam vai paskaidrojumiem pievienotajiem dokumentiem. Šobrīd CPL paredz, ka tiesnesis var noteikt šādu pienākumu (piemēram, CPL 129.panta trešā daļa), taču šīs tiesības tiek izmantotas visai reti. Ņemot vērā, ka bieži prasības pieteikumam vai paskaidrojumiem tiek pievienoti apjomīgi

dokumentu pielikumi, pašreizējā kārtība apgrūtina pārējo lietas dalībnieku savlaicīgu iepazīšanos ar visiem lietas materiāliem.

1.3. Rakstveida procedūra

- ĀIPL ierosina papildināt CPL ar jaunu 188.1. un 188.2.pantu, nosakot iespēju paplašināt rakstveidā pēc būtības izskatāmo lietu loku ar pušu vienošanos, tādējādi veicinot procesuālo ekonomiju.

Grozījumi varētu paredzēt, ka:

“188.1 pants. Lietas rakstveida izskatīšana pēc pušu vienošanās.

(1) Pusēm savstarpēji vienojoties, tiesa var izskatīt lietu rakstveida procesā. Šādā gadījumā tiesai pēc iespējas ātrāk jālemj par procesuālo termiņu noteikšanu procesuālo dokumentu iesniegšanai, kā arī jālemj par laiku, kad tiks paziņots spriedums un par to jāpaziņo pusēm. Spriedumā jābūt norādītam tiesneša, kurš pieņēmis spriedumu, vārdam.

(2) Puses ir tiesīgas atkāpties no 1.daļā minētās vienošanās, tikai, ja ir notikušas ievērojamas procesuālās situācijas izmaiņas.

(3) Ja puse nav informējusi tiesu par tās vēlmi lietu izskatīt rakstveida procesā, tiek uzskatīts, ka tā vēlas lietas izskatīšanu mutvārdu procesā.

188.2 pants. Lietas, kuras izskatāmas rakstveidā

(1) Rakstveida procesā izskata:

1) vienkāršas parāda piedziņas lietas par summām, kas nepārsniedz 50 000 latus;

2) ja lietā ir iesniegti tikai rakstveida pierādījumi un nav strīda par saistību spēkā esamību vai lietas pakļautību izskatīšanai tiesā;

3) lietās par maza apmēra prasībām.

(2) Tiesa var noteikt sagatavošanas tiesas sēdi, lai noskaidrotu, kāds ir pierādījumu kopums lietā.”

Vienlaikus ĀIPL norāda, ka būtu apsverama iespēja noteikt samazinātu valsts nodevu par prasībām, kas tiek izskatītas rakstveida procesā, ievērojot, ka rakstveida process veicinātu procesuālo ekonomiju un samazināta valsts nodeva varētu būt papildus stimuls pusēm vienoties par lietas izskatīšanu rakstveida procesā.

1.4. Izlīguma slēgšana

- ĀIPL rosina grozīt CPL 227.panta trešo daļu, paredzot, ka “jautājumu par izlīguma apstiprināšanu tiesa izskata tiesas sēdē 15 (piecpadsmit) dienu laikā no izlīguma saņemšanas dienas tiesā. Izlīgumu tiesa var apstiprināt bez pušu piedalīšanās, ja pušu paraksta īstums uz izlīguma apliecināts pie notāra un tajā ietverts pušu paziņojums, ka tām ir zināmas izlīguma apstiprināšanas procesuālās sekas.”

ĀIPL ieskatā, nepieciešama precīzāka jautājuma par izlīguma apstiprināšanu reglamentācija, ievērojot, ka līdzšinējā izlīguma apstiprināšanas prakse tiesās atšķiras, gan nozīmējot speciālu tiesas sēdi, gan jautājuma izskatīšanu par izlīguma apstiprināšanu atliekot līdz iepriekš nozīmētās tiesas sēdes dienai. Līdz ar to nepieciešams šo aspektu noregulēt, paredzot vienotu

kārtību un termiņu.

2. DEKLARĒTĀS DZĪVESVIETAS NOZĪME

- ĀIPL ierosina veikt grozījumus CPL 54., 56., 59., 128., 396., 404. pantos, uzsverot personas deklarētās dzīvesvietas nozīmi saziņā ar tiesu, un nosakot, ka par primārās korespondences piegādes adresi būtu nosakāma lietas dalībnieka deklarētā dzīves vieta.

Atbilstoši Dzīvesvietas deklarēšanas likuma noteikumiem, deklarētā dzīves vieta ir jebkura personas brīvi izraudzīta ar nekustamo īpašumu saistīta vieta (ar adresi), kurā persona labprātīgi apmetusies ar tieši vai klusējot izteiktu nodomu tur dzīvot, kurā dzīvot tai ir tiesisks pamats un kuru šī persona atzīst par vietu, kur tā sasniedzama tiesiskajās attiecībās ar valsti un pašvaldību. Dzīvesvietas deklarēšana ir ikvienas personas pienākums.

ĀIPL rosina paredzēt CPL 56.1.pantā, ka, ja tiesas dokumenti piegādāti CPL 56.pantā noteiktajā kārtībā, uzskatāms, ka personai ir paziņots par tiesas sēdes vai procesuālās darbības laiku un vietu vai par attiecīgā dokumenta saturu un tiesas dokumenti ir izsniegti.

ĀIPL rosina paredzēt CPL 396.panta otrajā daļā, ka *“parādnieks uzskatāms par brīdinātu, ja brīdinājums ierakstītā sūtījumā ar sūtījuma satura apliecinājumu nosūtīts juridiskajai personai uz reģistrēto juridisko adresi un aktā norādīto adresi, ja tā atšķiras no juridiskās adreses, bet fiziskajai personai uz deklarētās dzīvesvietas adresi un aktā norādīto adresi, ja tā atšķiras no deklarētās dzīvesvietas adreses, un no brīdinājuma nosūtīšanas dienas ir pagājušas 10 (desmit) dienas.”* Parādnieka brīdināšana par iespējamo tiesvedību sevišķās tiesāšanās kārtībā būtu aprobežojama ar attiecīga saturu brīdinājuma nosūtīšanu parādniekam uz tā deklarēto dzīvesvietu vai norādīto adresi. Līdzīgu regulējumu ĀIPL rosina paredzēt arī 404.panta trešās daļas 3.punktā attiecībā uz saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanu.

Kā primārā korespondences piegādes adrese būtu nosakāma lietas dalībnieka deklarētā dzīves vieta, apsverot iespēju noteikt par korespondences adresi arī citu adresi (faktiskā dzīvesvieta, pārstāvja adrese vai tml.) pēc attiecīgā lietas dalībnieka rakstveida iesnieguma.

3. TIESU MODERNIZĀCIJAS UN PIEEJA TIESAI

3.1. Tiesu prakses pieejamība

- ĀIPL rosina nodrošināt sabiedrības pieeju tiesu prakses un judikatūras materiāliem.

CPL 5.panta sestā daļa noteic, ka piemērojot tiesību normu, tiesa ņem vērā judikatūru. Judikatūra saista tiesnesi, pamatojoties uz vienlīdzības principu. Konkrētai tiesiskai attiecībai piemērojamās tiesību normas teksts ir viens un tas pats dažādās analogiskās lietās (protams, izņemot normas grozīšanu likumdošanas ceļā). Tātad, arī likuma piemērošanas sekām būtu jābūt līdzīgām līdzīgās lietās. Tiesību normas piemērošana balstās uz interpretāciju jeb iztulkošanu, turklāt pašlaik Latvijas tiesas arvien aktīvāk piemēro arī citas juridiskās metodes, kas prasa augstāku kvalifikāciju un rūpīgāku pamatojumu. Savukārt dažādu juridisko metožu izmantošanas

tehnika un rezultāts ir rakstiski nostiprināti tiesu nolēmumu motīvu daļā. Tiesu nolēmumos ietvertās juridiskās atziņas ir piemērojamas turpmākās līdzīgās lietās, tādējādi faktiski veidojot reālo tiesību daļu. Nav pieļaujams, ka tiesa kā judikatūru izmanto un savos nolēmumos, tos pamatojot, atsaucas uz agrākiem nolēmumiem, kas publiski nav pieejami un nav tikuši publicēti.

Fundamentāls konstitucionāls princips noteic, ka personām ir tiesības zināt savas tiesības. Tiesu nolēmumu publiska pieejamība vairo tiesību piemērotāju izpratni par tiesību normas saturu un piemērošanas praksi un tādējādi arī strīda iznākuma prognozējamību. Tas vairotu arī personu informētības līmeni un izpratni par tiesiskā regulējuma būtību. Šādā gadījumā ir pamats uzskatīt, la mazāk spriedumu tiktu pārsūdzēti un atcelti un mazāk būtu pieteikumu tiesās par tiesu praksē jau noskaidrotiem jautājumiem.

Anonimizēta tiesu nolēmumu datu bāze būtu padarāma pieejama ikvienam interesentam, savukārt pieeja tiesu nolēmumu datu bāzei neanonimizētā veidā varētu tikt piešķirta, līdzīgi kā šobrīd, konkrētam personu lokam - šim personu lokam būtu jāietver tiesneši un tiesu darbinieki, un ar salīdzinoši vienkāršu atļauju procedūru informācijai dodama pieeja arī citu tiesību aizsardzības iestāžu darbiniekiem, zvērinātiem advokātiem un zinātniekiem pētījumu mērķiem.

3.2. Elektroniska dokumentu aprīte

ĀIPL ierosina veikt CPL 111.panta otrajā daļā grozījumus, paredzot, ka rakstveida pierādījumi var tikt iesniegti elektroniski, ja visi lietas dalībnieki ir izteikuši piekrišanu pierādījumu iesniegšanai elektroniski, līdzīgi kā noteikts Igaunijas Republikas Civilprocesa kodeksa 274.pantā¹. Elektroniskais paraksts dod iespēju pienācīgi identificēt personu, savukārt dokumentu iesniegšana elektroniski - veicina procesuālo ekonomiju un samazina tiesvedības procesa izmaksas. Tiesību norma paredzētu, ka:

„(2) Rakstveida pierādījumi iesniedzami oriģinālā vai noteiktā kārtībā apliecināta noraksta, kopijas vai izraksta veidā vai elektroniski, ja elektroniska dokumenta formāts ir piemērots dokumenta pārbaudei un uzglabāšanai tiesas informācijas sistēmā. Ja to faktu noskaidrošanai, kuriem ir nozīme lietā, pietiek ar rakstveida dokumenta vai cita raksta daļu, tiesai var iesniegt izrakstu no tā.”

Lai nodrošinātu šādu elektronisku dokumentu aprīti, ĀIPL ierosina veikt CPL grozījumus, papildinot CPL ar jaunu 130.1.pantu par elektronisku prasības pieteikuma iesniegšanu, līdzīgi kā Igaunijas Republikas Civilprocesa kodeksa 336.pantā². Tiesību norma paredzētu, ka:

„(1) Prasības pieteikumi un citi dokumenti, kas tiesā jāiesniedz rakstveidā, var tikt iesniegti arī elektroniski, ja tam ir piekrituši visi lietas dalībnieki un no tiem tiesai pastāv iespēja sagatavot izdrukas un kopijas. Šādiem elektroniskiem dokumentiem jābūt apliecinātiem ar elektronisko parakstu.

¹ Code of Civil Procedure, passed on 20 April, 2005, pieejams: <http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/ava.asp?m=022>

² Code of Civil Procedure, passed on 20 April, 2005, pieejams: <http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/ava.asp?m=022>

(2) Elektroniskais dokuments tiek uzskatīts par saņemtu tiesā ar brīdi, kad dokuments tiek saņemts tiesas datubāzē. Sūtītājs saņem automātisku elektronisku apstiprinājumu par to, ka elektroniskais dokuments ir saņemts. Tiesai ir pienākums nekavējoties informēt nosūtītāju, ja tiesai nav iespējams izgatavot izdrukas un kopijas un saņemtajiem dokumentiem.

(3) Ministru kabinets nosaka procedūru un prasības elektronisku dokumentu iesniegšanai tiesā.”

Ņemot vērā, ka pilnīga pāreja uz elektronisku dokumentu apriti varētu prasīt ievērojamus papildu resursu ieguldījumus, ĀIPL ierosina sākotnēji apsvērt paredzēt noteikta veida dokumentu elektronisku iesniegšanu un saņemšanu no savstarpēji uzticamām sistēmām (TIS, izpildlietu reģistrs u.c.), kas neprasītu būtiskus papildus ieguldījumus. Vienlaikus ĀIPL uzsver nepieciešamību CPL un praksē jau paredzēto procesa efektīvizēšanas iespēju nozīmi, piemēram, pavēstes piegādāšanu elektroniskā pasta sūtījumā (CPL 56.pants), tiesu kalendāru un tiesvedības datu bāzes portālā *tiesas.lv* efektīvāku izmantošanu u.tml.

3.3. Prasības nodrošināšana

- ĀIPL ierosina grozīt CPL 141.pantu, paredzot, ka arī par lēmumu par prasības nodrošināšanu var iesniegt blakus sūdzību.

Šobrīd CPL 141.pants paredz, ka blakus sūdzību var iesniegt par CPL 140.panta trešajā daļā minēto lēmumu, lēmumu, ar kuru noraidīts pieteikums par prasības nodrošināšanu, un lēmumu, ar kuru noraidīts pieteikums par prasības nodrošinājuma atcelšanu. Vienlaikus CPL tā vēsturiskajā redakcijā līdz 2006.gada grozījumiem paredzēja tiesības pārsūdzēt arī lēmumu par prasības nodrošināšanu.

Satversmes tiesa 2010. gada 30. marta spriedumā lietā Nr. 2009-85-01 atzina, ka saskaņā ar CPL 140. panta piekto daļu atbildētājam piešķirtās tiesības iesniegt pieteikumu par prasības nodrošinājuma atcelšanu tiesā, kura ir apmierinājusi pieteikumu par prasības nodrošināšanu, nav līdzvērtīgas tiesībām iesniegt blakus sūdzību. Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta ir pieņēmusi un izskatījusi blakus sūdzības par apgabaltiesu lēmumiem, ar kuriem apmierināti pieteikumi par prasības nodrošināšanu, lietās Nr. C03011111 (06.04.2011.), Nr. C05042410 (15.11.2010.), Nr. C02041310 (06.12.2010.), bet, apmierinot pieteikumu par prasības nodrošināšanu, norādīja uz lēmuma pārsūdzēšanas kārtību lietās Nr. C05039608 (09.07.2010.), Nr. C04324007 (08.12.2010.), savukārt lietā Nr. C33341010 (06.04.2011.) atcēla apgabaltiesas tiesneša lēmumu, ar kuru bija atteikts ierosināt apelācijas tiesvedību sakarā ar atbildētāja blakus sūdzību.³

Norādot uz nepilnībām ar prasības nodrošināšanu saistīto lēmumu pārsūdzēšanas kārtībā, 2012. gada 28. februārī Satversmes tiesas 2. kolēģija ierosināja lietu „Par Civilprocesa likuma 141. panta pirmās daļas, ciktāl tā neparedz tiesības iesniegt blakus sūdzību par lēmumu, ar kuru apmierināts pieteikums par prasības nodrošinājuma atcelšanu, atbilstību Latvijas

³ Skat. Vanags J. “Ar prasības nodrošināšanu saistīto lēmumu pārsūdzēšana”, pieejams: <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=auth&id=234709>

Republikas Satversmes 92. pantam”. Saskaņā ar apstrīdēto normu atbildētājs var pārsūdzēt lēmumu, ar kuru noraidīts pieteikums par prasības nodrošinājuma atcelšanu, bet prasītājs nevar pārsūdzēt lēmumu, ar kuru šāds pieteikums apmierināts.

ĀIPL ieskatā taisnīguma un vienlīdzīgas pieejas tiesai nodrošināšanai būtu nepieciešams paredzēt, ka arī par lēmumu par prasības nodrošināšanu var iesniegt blakus sūdzību.

3.4. Bezstrīdus piespiedu izpildīšanas apstrīdēšanas kārtība

- ĀIPL ierosina veikt grozījumus CPL 406.pantā, papildinot to ar trešo daļu, kas noteiktu, ka parādniekam ir pienākums sniegt pierādījumus tam, ka kreditora prasījums nav pamatots pēc būtības (līdzīgi kā noteikts CPL 137.pantā), un tiesai ir pienākums, lemjot par lūguma apmierināšanu vai noraidīšanu, izvērtēt parādnieka lūguma apturēt bezstrīdus piespiedu izpildīšanu pamatotību un izvērtējumu atbilstoši atspoguļot tiesas lēmumā.

4. VALSTS NODEVAS APMĒRS

4.1. Valsts nodevas apmērs liela apmēra prasībās

- ĀIPL ierosina veikt grozījumus CPL 34.pantā, palielinot valsts nodevu prasībām, kas novērtējamas naudas summā virs 100'001 LVL.

Lai gan ir saprotami un pamatoti, ka liela apjoma prasībās valsts nodevas apmērs nav precīzi proporcionāls valsts nodevas apmēram mazāka apjoma prasībās, tomēr ĀIPL ieskatā pašreizējā formula valsts nodevas apmēra aprēķināšanai lietās, kur prasības summa pārsniedz 100'001 LVL, būtu uzlabojama. Nav samērīgi, ka prasītājs, piemēram, lietā ar prasības summu 1'000 LVL faktiski maksā valsts nodevu 15% apmērā, savukārt lietā ar prasības summu 1'000'000 LVL - valsts nodevu 27'490 LVL apmērā jeb aptuveni 0,03% no prasības summas. Salīdzinājumam - Igaunijā prasībām 1'000'000 LVL apmērā ir noteikta gandrīz 10 reizes lielāka nodeva, Lietuvā – aptuveni trīs reizes lielāka nodeva.

ĀIPL norāda, ka salīdzinoši zemas valsts nodevas tiesai lietās ar ievērojām prasības summām, piemēram, 100'000 LVL un vairāk, stimulē prasības pieteikumu iesniegšanu ar mērķi novilcināt liela apjoma saistību izpildi, tādējādi nepamatoti palielinot tiesu noslodzi. Uzskatām, ka, neapdraudot personu tiesības uz pieeju tiesai, liela apmēra prasībām tomēr būtu iespējams noteikt lielākas valsts nodevas salīdzinājumā ar pašreizējo CPL tiesisko regulējumu.

Vienlaikus ĀIPL norāda, ka valsts nodevas apmērs par prasības nodrošināšanu nebūtu paaugstināms. Šobrīd CPL 34.panta pirmās daļas 5.punkts nosaka, ka par prasības nodrošinājuma pieteikumu maksājama valsts nodeva 0,5 procentu apmērā no prasības summas, bet ne mazāk par 50 latiem. Tādējādi izveidojas situācija, ka par prasības nodrošinājumu liela apmēra prasības maksājama lielāka nodeva nekā par prasības celšanu vispār, lai gan pieteikuma par prasības nodrošināšanu izskatīšana tiesas procesā ir tikai viens atsevišķs procesuāls jautājums salīdzinot ar prasības izskatīšanu kopumā.

5. ŠĶĪRĒJTIESA

5.1. Prasības šķīrējtiesas nodibināšanai

- ĀIPL ierosina veikt grozījumus CPL 486.panta trešajā daļā, paredzot noteiktas prasības šķīrējtiesas dibinātājam. Šobrīd CPL 486.pants paredz, ka pastāvīgo šķīrējtiesu var izveidot viena vai vairākas juridiskās personas, neparedzot nekādas papildus prasības attiecībā uz juridisko personu, šķīrējtiesas dibinātāju. Ievērojot līdz šim konstatētos trūkumus Latvijas šķīrējtiesu darbībā, lai nodrošinātu autoritatīvu un tiesisku šķīrējtiesas procesu, ierosinām noteikt, ka šķīrējtiesu ir tiesīgas dibināt nozaru un uzņēmumu apvienības un komerciju kameras, kuru biedru skaits, darbības mērķi un pieredze viestu uzticamību šķīrējtiesas institūtam un nodrošinātu pietiekamu zināšanu apjomu taisnīgam un profesionālam lietas atrisinājumam.

5.2. Šķīrējtiesnesim izvirzāmās prasības

- ĀIPL ierosina veikt grozījumus CPL 497.pantā, nosakot papildu kvalifikācijas prasības šķīrējtiesneša amata kandidātam, tas ir, prasību pēc augstākās izglītības vai vismaz pēc atbilstošas profesionālās pieredzes. Kvalifikācijas prasību noteikšana saistīta ar pienākumu atbilstoši izšķirt strīdu un dot izpildāmu nolēmumu.

Lai neierobežotu pušu izvēles brīvību, ĀIPL ierosina likumā paredzēt, ka ar pušu piekrišanu par šķīrējtiesnesi var iecelt arī personu, kas neatbilst minētājām prasībām – tādējādi šajā gadījumā puses pašas uzņemas atbildību par šķīrējtiesneša kandidāta spējām sagatavot atbilstošu spriedumu. ĀIPL norāda, ka, vienojoties par strīdu izskatīšanu šķīrējtiesā, pusēm būtu jābūt iespējai šķīrējtiesas klauzulā paredzēt arī citas konkrētākas šķīrējtiesnesim izvirzāmās prasības.

5.3. Šķīrējtiesneša atbildība

- ĀIPL ierosina veikt grozījumus CPL, palielinot šķīrējtiesneša atbildību par šķīrējtiesas procesa tiesisku norisi un nosakot atbildību par šķīrējtiesneša bezdarbību, neinformējot puses par iespējamu interešu konfliktu.

CPL 497.pants nosaka, ka šķīrējtiesnesim jāpilda savi pienākumi godprātīgi, nepakļaujoties nekādai ietekmei, viņam jābūt objektīvam un neatkarīgam. Saskaņā ar CPL 501.pantu, tiklīdz šķīrējtiesnesim kļuvuši zināmi apstākļi, kuri var izraisīt pamatotas šaubas par šīs personas objektivitāti un neatkarību, viņam tie nekavējoties jāatklāj pusēm.

ĀIPL ieskatā ir jāpilnveido šķīrējtiesneša atbildības mehānisms, veicinot šķīrējtiesneša ieinteresētību šķīrējtiesas procesa tiesiskā norisē.

5.4. Šķīrējtiesneša noraidīšana

- ĀIPL ierosina veikt grozījumus CPL, izvirzot augstākas prasības šķīrējtiesneša noraidījuma izskatīšanai.

Šobrīd CPL 502.pants paredz, ka puses var vienoties par šķīrējtiesneša noraidīšanas kārtību. Ja puses nav vienojušās par noraidīšanas kārtību, tad pastāvīgās šķīrējtiesas gadījumā to nosaka saskaņā ar reglamentu, savukārt šķīrējtiesas, kas izveidota konkrēta strīda izšķiršanai, gadījumā - pats šķīrējtiesnesis. Ja šķīrējtiesnesis, kuram pieteikts noraidījums, neatsakās no

savu pienākumu pildīšanas, jautājumu par noraidījumu izlemj pārējie šķīrējtiesneši. Ja strīdu izšķir viens šķīrējtiesnesis, jautājumu par noraidījumu izlemj šis šķīrējtiesnesis.

Vienlaikus Civilprocesa likuma 536. panta pirmās daļas 3. punktu noteic, ka „*tiesnesis atsaka izpildu raksta izsniegšanu, ja puse, pret kuru tiek prasīta šķīrējtiesas nolēmuma izpildīšana, iesniedz pierādījumus, ka [...] šķīrējtiesa netika izveidota vai šķīrējtiesas process nenotika atbilstoši šķīrējtiesas līguma vai šā likuma D daļas noteikumiem.*” CPL D daļā ir iekļautas normas, kas paredz šķīrējtiesnešu objektivitāti un neatkarību (piemēram, CPL 497. panta trešā daļa).

Tādēļ nepieciešams nodrošināt, ka tiesneša noraidījums tiktu iespējami pilnīgi un objektīvi izvērtēts jau procesa sākuma stadijā, lai izvairītos no strīda izskatīšanas atkārtoti. Ņemot vērā, ka šķīrējtiesneša kandidātam ir noteiktas minimālas prasības, kas obligāti neietver juridiska rakstura zināšanas, iespējams šķīrējtiesnesis pats nevar objektīvi izvērtēt noraidījuma pamatotību.

Piemēram, UNCITRAL parauglikumā noteikts, ka, ja puses nav noteikušas citu kārtību, pats šķīrējtiesas sastāvs izlemj noraidījumu, tomēr gadījumā, ja noraidījums netiek pieņemts, šo lēmumu trīsdesmit dienu laikā var pārsūdzēt tiesā vai citā valsts izvēlēta institūcijā. Šis tiesas vai kompetentās institūcijas lēmums šādā gadījumā ir galīgs un nav pārsūdzams. Kamēr lūgums tiek izskatīts, šķīrējtiesa var turpināt šķīrējtiesas procesu. Līdzīga noraidījuma izskatīšanas kārtība noteikta arī *The Swedish Arbitration Act (1999)*, *German Arbitration Act (1998)*.

Gadījumā, ja netiek atbalstīts ierosinājums jautājumu par šķīrējtiesnešu noraidījumu nodot izskatīšanai vispārējās jurisdikcijas tiesai, tad ĀIPL ierosina noteikt, ka jautājumu par noraidījumu izlemj šķīrējtiesas priekšsēdētājs, ja strīdu izšķir viens šķīrējtiesnesis. Ja strīdu izšķir vairāki šķīrējtiesneši, tad noteikt, ka jautājumu par konkrēta šķīrējtiesneša noraidījuma pamatu izlemj pārējie šķīrējtiesneši. Tādā gadījumā, ja vismaz puse no šķīrējtiesnešiem uzskata, ka noraidījums ir pamatots, uzskatāms, ka šķīrējtiesnesis, kam pieteikts noraidījums, ir noraidīts. Ierosinātie grozījumi zināmā mērā varētu izskaust subjektīvismu jautājuma izlemšanā par noraidījuma pamatiem. Minētais jautājums skatāms kontekstā arī ar šķīrējtiesnešu pienākumu atklāt apstākļus, kuri var izraisīt pamatotas šaubas par šīs personas objektivitāti un neatkarību, un atbildību par šī pienākuma neievērošanu.

5.5. Elektroniska pieeja tiesas dokumentiem

- ĀIPL ierosina veikt grozījumus CPL, nosakot, ka šķīrējtiesai jānodrošina elektroniski (šķīrējtiesas mājas lapā) publiska pieejamība tādiem dokumentiem kā šķīrējtiesas tiesnešu sarakstam, informācijai par šķīrējtiesnešu izglītību un profesionālo kvalifikāciju, tiesas reglamentam.

CPL vairākās tiesību normās paredz, ka gadījumos, kur puses nav vienojušās citādi, jautājumu izlemj saskaņā ar tiesas reglamentu. Pušu interesēs ir pārliecināties par šķīrējtiesas reglamenta atbilstību pušu interesēm, šķīrējtiesnešu kvalifikāciju un šķīrējtiesas tiesnešu spējām izšķirt strīdu.

Tādēļ komersantiem ir jābūt pieejamai informācijai par šķīrējtiesu un tās tiesnešiem, lai vienotos par piemērotu un profesionāli atbilstošu šķīrējtiesu.

Apsverams būtu ierosinājums par statistikas pieejamību par vispārējās jurisdikcijas tiesas lēmumiem par izpildu rakstu izsniegšanu un atteikumiem izsniegt izpildu rakstu, kas pusēm ļautu netieši novērtēt tiesas spēju dot "izpildāmu" nolēmumu un procesuālās kārtības ievērošanas līmeni šķīrējtiesā.

5.6. Šķīrējtiesas sprieduma saturs

- ĀIPL ierosina veikt grozījumus CPL530.pantā, papildināt tiesību normu ar šķīrējtiesas pienākumu sniegt pietiekamu argumentāciju.

Proti, tiesai spriedumā ir jānorāda, kādēļ tā vienam pierādījumam devusi priekšroku salīdzinājumā ar citu pierādījumu un atzinusi vienus faktus par pierādītiem, bet citus — par nepierādītiem. Motīvu daļā tiesai ir jānorāda lietā konstatētie fakti, pierādījumi, uz kuriem pamatoti tiesas secinājumi, un argumenti, ar kuriem noraidīti tie vai citi pierādījumi. Šajā daļā tiesai ir jānorāda arī normatīvie akti, pēc kuriem tiesa vadījusies, un konstatēto lietas apstākļu juridisko novērtējumu, kā arī tiesas secinājumus par prasības pamatotību vai nepamatotību. Tikai gadījumā, ja atbildētājs pilnībā atzinis prasību, sprieduma motīvu daļā iekļaujama tikai norāde uz normatīvajiem aktiem, pēc kuriem tiesa vadījusies.

Pašreizējais regulējums nosaka, ka šķīrējtiesas spriedumā jānorāda motivējums, tomēr likums sīkāk nepaskaidro, kam ir jābūt ietvertam motivējumā. Tas rada pamatu nepamototiem spriedumiem. Nereti Augstākās tiesas Senāts protestu ir sniedzis tieši pamatojoties uz to, ka spriedums nav motivēts⁴. Minētie grozījumi tikai veicinātu šķīrējtiesu sprieduma kvalitāti. Ievērojot pušu brīvprātības principu attiecībā uz strīda izšķiršanu šķīrējtiesā, saglabājama būtu tiesību norma, ka spriedums var nesaturēt motivāciju, ja puses tā vienojušās.

5.7. Strīda pakļautības noteikšana

- ĀIPL ierosina veikt grozījumus CPL 495.pantā, nosakot, ka strīdus gadījumā par strīda pakļautību šķīrējtiesai lemj pilsētas (rajona) tiesa pēc ieinteresētās puses pieteikuma.

Šobrīd strīdu par lietas pakļautību šķīrējtiesai saskaņā ar CPL 495.panta pirmo daļu izskata pati šķīrējtiesa. ĀIPL ieskatā, gadījumā, ja šķīrējtiesas klauzula ielikta ar mērķi lietu nodot izskatīšanai konkrētai šķīrējtiesai, vai, ja šķīrējtiesa nav objektīva vai taisnīga, tad klauzulas spēkā esamības izlemšana pašas šķīrējtiesas sastāva ietvaros nav mērķtiecīga un tā nevar sasniegt likumā noteikto mērķi. Līdz ar ko būtu vēlams vispārējās jurisdikcijas tiesas uzraudzība pār šķīrējtiesu darbību jau tās procesa sākuma stadijā. Šādu pieteikumu pilsētas (rajona) tiesai puses būtu tiesīgas iesniegt līdz lietas izskatīšanai pēc būtības. Pieteikumu tiktu izskatīts rakstveida procesā mēneša laikā. Lai atturētu puses no nepamototu pieteikumu iesniegšanas, šāds pieteikums tiesai būtu apliekams ar valsts nodevu. Tiesas lēmums par strīda pakļautību nebūtu pārsūdzams.

⁴ Skat. piemēram, lietas Nr. SPC-10/2008 un Nr. SPC-43/2008.